

**Studium porównawcze
nad kategorią
semantyczno-słowotwórczą *Aktionsarten*
w języku rosyjskim i polskim**

Tom II

**Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi
w konfrontacji przekładowej
(na materiale rosyjsko-polskim
i polsko-rosyjskim)**

NR 2796

Jadwiga Stawnicka

**Studium porównawcze
nad kategorią
semantyczno-słowotwórczą *Aktionsarten*
w języku rosyjskim i polskim**

Tom II

**Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi
w konfrontacji przekładowej
(na materiale rosyjsko-polskim
i polsko-rosyjskim)**

Redaktor serii: Językoznawstwo Słowiańskie
Henryk Fontański

Recenzent
Roman Laskowski

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Wstęp	7
Cel i przedmiot pracy. Korpus materiałowy. Metoda opisu	7
1. Modyfikacje temporalne w języku rosyjskim i polskim	21
1.1. Modyfikacje fazowe w języku rosyjskim i polskim	21
1.1.1. Ekwiwalenty inicjalnego rodzaju akcji	23
1.1.2. Ekwiwalenty finalnego rodzaju akcji	63
1.1.3. Podsumowanie	72
1.2. Modyfikacje determinatywne w języku rosyjskim i polskim	75
1.2.1. Ekwiwalenty determinatywno-augmentatywnego rodzaju akcji	77
1.2.2. Ekwiwalenty determinatywno-deminutywnego rodzaju akcji	86
1.2.3. Ekwiwalenty determinatywno-momentального rodzaju akcji	105
1.2.4. Podsumowanie	117
1.3. Modyfikacje relacyjne w języku rosyjskim i polskim	119
1.3.1. Ekwiwalenty iteratywno-prospektywnego rodzaju akcji	121
1.3.2. Ekwiwalenty iteratywno-reduplikatywnego rodzaju akcji	130
1.3.3. Ekwiwalenty iteratywno-suplementarno-deminutywnego rodzaju akcji	134
1.3.4. Ekwiwalenty komitatywno-deminutywnego rodzaju akcji	139
1.3.5. Podsumowanie	143
2. Modyfikacje kwantyfikacyjne w języku rosyjskim i polskim (kwantyfikacja stopnia realizacji akcji)	146
2.1. Modyfikacje augmentatywne w języku rosyjskim i polskim	146
2.1.1. Ekwiwalenty ponadnormatywnego rodzaju akcji	148
2.1.2. Ekwiwalenty augmentatywnego rodzaju akcji	152
2.1.3. Ekwiwalenty augmentatywno-iteratywnego rodzaju akcji	179
2.1.4. Podsumowanie	188
2.2. Modyfikacje deminutywne w języku rosyjskim i polskim	190
2.2.1. Ekwiwalenty podnormatywnego rodzaju akcji	192

2.2.2. Ekwiwalenty deminutywnego rodzaju akcji	194
2.2.3. Ekwiwalenty deminutywno-iteratywnego rodzaju akcji	210
2.2.4. Podsumowanie	223
3. Modyfikacje iteratywne w języku rosyjskim i polskim	226
3.1. Modyfikacje jednokrotne	226
3.1.1. Ekwiwalenty semelfaktywnego rodzaju akcji	227
3.2. Modyfikacje niejednokrotne	242
3.2.1. Ekwiwalenty iteratywnego rodzaju akcji	243
3.2.2. Ekwiwalenty dystrybucyjno-augmentatywnego rodzaju akcji	252
3.2.3. Ekwiwalenty kumulacyjno-augmentatywnego rodzaju akcji	271
3.2.4. Ekwiwalenty przemiennego rodzaju akcji	279
3.3. Podsumowanie	284
Zakończenie	288
Wykaz źródeł	298
Bibliografia	302
Резюме	307
Summary	309

Wstęp

Cel i przedmiot pracy. Korpus materiałowy Metoda opisu

Celem niniejszej pracy — będącej drugim tomem opracowania *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w języku rosyjskim i polskim*, napisanego w ramach projektu *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w językach słowiańskich*¹ — jest zbadanie sposobów przekładu czasowników z formantami modyfikacyjnymi z języka rosyjskiego na polski i z języka polskiego na rosyjski. Tom pierwszy: *Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi* poświęcony został charakterystyce kategorii semantyczno-słotwórczej *Aktionsart* w języku rosyjskim i polskim w celu stworzenia synchronicznego opisu tej kategorii semantyczno-słotwórczej w obu językach. Przedmiotem badań opisanych w tomie pierwszym były zatem środki wyrażania rodzajów akcji we współczesnym języku rosyjskim w konfrontacji ze środkami wyrażania rodzajów akcji w języku polskim. Podjęto próbę — po pierwsze — wskazania podobieństw i różnic semantycznych między rodzajami akcji należącymi do tego samego typu, po drugie — objaśnienia podobieństw i różnic między językiem rosyjskim i polskim w rozkładzie środków wyrażania rodzajów akcji. W badaniach wykorzystano nie tylko materiał ze źródeł leksykograficznych, ale także materiał pochodzący z rosyjskiej i polskiej literatury pięknej, zasobów bibliotek wirtualnych, korpusów tekstowych języka rosyjskiego i polskiego oraz z innych internetowych źródeł tekstowych rosyjskich i polskich. Analiza semantyczna wykazała, że po-

¹ Projekt został sfinansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Numer projektu N104 012 31/0898.

dobieństwo w planie znaczeniowym realizuje się w badanych językach za pomocą tożsamyh lub zróżnicowanych środków wyrażania.

Tom pierwszy składa się z *Uwag wstępnych* i trzech rozdziałów. W części wstępnej wyjaśniono szereg kwestii teoretycznych i pojęć, związanych z analizowanymi w pracy problemami, wskazano problem rozgraniczenia pojęć „modyfikacja” i „mutacja”, wyróżnienia rodzajów akcji w literaturze lingwistycznej, a także korelacji aspektu i rodzajów akcji. Scharakteryzowano także parametry klasyfikacji rodzajów akcji w języku rosyjskim i polskim. Rozdział 1. poświęcony został charakterystyce temporalnych rodzajów akcji, rozdział 2. — charakterystyce rodzajów akcji, wyrażających kwantyfikację stopnia realizacji akcji, a rozdział 3. — charakterystyce iteratywnych rodzajów akcji w języku rosyjskim i polskim. W *Zakończeniu* zaproponowano klasyfikację rodzajów akcji w języku rosyjskim i polskim, scharakteryzowano rodzaje akcji wyrażane czasownikami poliprefiksalnymi w języku rosyjskim i polskim, a także opisano podobieństwa i różnice (jakościowe i ilościowe) w dystrybucji formantów słowotwórczych w języku rosyjskim i polskim dla poszczególnych rodzajów akcji. Termin *Aktionsart* — „rodzaj akcji werbalnej” obejmuje grupy semantyczno-słowotwórcze czasowników, wyróżniane na podstawie modyfikacji znaczeniowych podstaw werbalnych z punktu widzenia charakterystyk kwantytatywnych w sensie szerokim² (STAWNICKA, 2009).

W tomie drugim: *Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi w konfrontacji przekładowej (na materiale rosyjsko-polskim i polsko-rosyjskim)* zmierza się do wyznaczenia odpowiedników tekstowych rosyjskich *Aktionsarten* w języku polskim. Materiał badawczy zaczerpnięto z tekstów rosyjskiej literatury pięknej (9 powieści), tłumaczonych na język polski. Są to teksty z tego samego przedziału czasowego (teksty XX-wieczne)³. Kierunek postępowania badawczego przebiega od tekstu rosyjskiego zawierającego czasowniki należące do rodzajów akcji, dla których określono odpowiedniki tłumaczeniowe w przekładach na język polski. W celu konfrontacji wniosków płynących z analizy materiału rosyjsko-polskiego przeprowadzono również badania w kierunku odwrotnym — polsko-rosyjskim. W tym celu przebadano XX-wieczne polskie teksty artystyczne (9 powieści) oraz ich przekłady na język rosyjski. Sporządzony korpus zawiera przykłady z czasownikami wyrażającymi rodzaj akcji w języku wyjściowym i odpowiadające im fragmenty tekstu w języku docelowym. Na podstawie przykładów zarejestrowanych w zebranym korpusie sformułowano wnioski dotyczące sposobów tłumaczenia czasowników z formanta-

² Kwantyfikacja pojmowana jest szeroko jako wyróżnienie faz akcji, stopnia rozciągłości temporalnej interwału wypełnionej akcją, stopnia ilościowej i jakościowej charakterystyki akcji, kwantyfikacji subiektów i obiektów, a także kwantyfikacji samej akcji (jej charakterystyk iteratywnych w przeciwstawieniu do ciągłości akcji).

³ Wykaz wykorzystanych dwutekstów źródłowych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich zamieszczono na końcu pracy.

mi modyfikacyjnymi z języka rosyjskiego na język polski, a także z języka polskiego na rosyjski. Oczywiście, wnioski te są na tyle obiektywne, na ile pozwolił to stwierdzić badany materiał.

Korpus liczy 18 powieści (9 powieści w języku rosyjskim i 9 powieści w języku polskim). Obejmuje 13 866 przykładów, tj. 7 041 par zdań (fragmentów tekstu) w obu językach. Na korpus rosyjsko-polski przypadają 10 202 przykłady, czyli 5 101 par zdań (fragmentów tekstu), a na korpus polsko-rosyjski — 3 664 przykłady, czyli 1 832 pary zdań (fragmentów tekstu).

Wskaźniki użycia rodzajów akcji (dalej: RA) w rosyjskich utworach poszczególnych pisarzy przedstawiają się następująco (kolejność malejąca): Б.Л. Пастернак: *Доктор Живаго* — 1 029 użyc / 286 stron⁴; А.Н. Рыбаков: *Дети Арбата* — 717 użyc / 396 stron; И. Ильф, Е. Петров: *Золотой теленок* — 841 użyc / 251 stron; И. Ильф, Е. Петров: *Двенадцать стульев* — 822 użyc / 918 stron; М.А. Булгаков: *Жизнь господина де Мольера* — 334 użyc / 123 strony; М.А. Булгаков: *Собачье сердце* — 330 użyc / 63 strony; А. Стругацкий, Б. Стругацкий: *Далекая радуга* — 308 użyc / 78 stron; А. Стругацкий, Б. Стругацкий: *За миллиард лет до конца света* — 489 użyc / 84 strony; А. Стругацкий, Б. Стругацкий: *Волны гасят ветер* — 231 użyc / 100 stron.

Dane liczbowe oraz procentowe wystąpień czasowników należących do RA w poszczególnych rosyjskich powieściach zestawiono w tabeli I.

W celu wskazania zróżnicowania częstotliwości wystąpień czasowników należących do RA w poszczególnych powieściach w języku rosyjskim sporządzono tabelę, w której zamieszczono dane liczbowe oraz procentowe doty-

TABELA I. Dane liczbowe i procentowe wystąpień czasowników należących do rodzajów akcji w powieściach rosyjskich

Powieść	Wystąpienia czasowników deminutywnych	
	liczba	procent
<i>Жизнь господина де Мольера</i>	334	6,55
<i>Собачье сердце</i>	330	6,47
<i>Двенадцать стульев</i>	822	16,11
<i>Золотой теленок</i>	841	16,49
<i>Доктор Живаго</i>	1 029	20,16
<i>Дети Арбата</i>	717	14,06
<i>Волны гасят ветер</i>	231	4,53
<i>Далекая радуга</i>	309	6,05
<i>За миллиард лет до конца света</i>	489	9,58
R a z e m	5 101	100,00

⁴ Podana liczba stron jest liczbą stron komputeropisu (czcionka — 12 punktów, odstępowojedynczy).

TABELA II. Liczby wystąpień czasowników należących do rodzajów akcji (*Aktionsarten*) i ich powieściach rosyjskich

Rodzaj akcji \ Powieść	<i>Жизнь господина де Мольера</i>		<i>Собачье сердце</i>		<i>Двенадцать стульев</i>		<i>Золотой теленок</i>	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Augmentatywno-iteratywny	13	8	4	2	25	15	42	26
Augmentatywny ⁵	35	14	10	4	19	8	27	11
Augmentatywny rodzaj akcji ⁶	22	6	19	5	38	10	45	11
Deminutywno-iteratywny	20	9	11	5	46	21	40	18
Deminutywny	—	—	12	7	30	18	19	12
Determinatywno-augmentatywny	3	4	1	1	7	9	18	24
Determinatywno-deminutywny	37	8	10	2	41	9	61	13
Determinatywno-momentalny	15	5	19	7	52	19	34	12
Dystrybucyjno-augmentatywny	13	7	4	2	26	14	10	7
Finalny	4	6	3	4	7	10	6	9
Inicjalny	110	7	115	7	342	22	292	19
Iteratywno-prospektywny	4	3	2	1	6	4	9	6
Iteratywno-reduplikatywny	8	32	3	12	1	4	2	8
Iteratywno-suplementarno-deminutywny	2	10	2	10	2	10	3	15
Iteratywny	8	8	2	2	4	4	6	7
Komitatywno-deminutywny	1	4	1	4	7	25	5	18
Kumulatywno-augmentatywny	3	6	4	8	14	27	5	10
Podnormatywny	—	—	—	—	1	6	1	6
Ponadnormatywny	1	4	—	—	1	4	—	—
Przezienny	1	2	—	—	1	2	9	24
Semelfaktywny	34	4	108	13	152	19	207	25
R a z e m	334		330		822		841	

czące wystąpień poszczególnych RA w każdej powieści. Rozkład statystyczny czasowników należących do poszczególnych RA ukazuje interesujące różnice indywidualnego stylu autorów badanych dzieł literackich (zob. tabelę II).

Wskaźniki użycia rodzajów akcji w polskich utworach poszczególnych pisarzy przedstawiają się następująco (kolejność malejąca): A. Sapkowski: *Pani Jeziora* — 973 użycia / 282 strony; A. Zbych: *Stawka większa niż życie* —

⁵ Formacje prefiksalne.

⁶ Formacje prefiksально-postfiksalne.

udział procentowy w ogólnej liczbie przykładów poszczególnych rodzajów akcji w badanych

<i>Доктор Живаго</i>		<i>Дети Арбата</i>		<i>Волны гасят ветер</i>		<i>Далекая радуга</i>		<i>За миллиард лет до конца света</i>		R a z e m	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
48	29	13	8	7	4	5	3	7	5	164	100
55	22	50	20	21	8	8	3	25	10	250	100
138	34	76	19	10	3	15	4	35	8	398	100
31	15	25	11	14	6	15	7	18	8	220	100
25	15	25	15	5	3	26	16	22	14	164	100
21	27	14	18	3	4	4	5	5	8	76	100
85	18	105	22	32	7	25	5	77	16	473	100
18	6	29	10	24	9	40	14	50	18	281	100
83	46	38	21	2	1	—	—	4	2	180	100
26	37	9	14	2	3	2	3	11	15	70	100
254	16	148	9	48	3	87	6	173	11	1 569	100
54	38	31	22	12	8	9	7	16	11	143	100
3	12	3	12	4	16	—	—	1	4	25	100
1	5	9	45	1	5	—	—	—	—	20	100
32	35	32	35	6	7	2	2	—	—	92	100
3	10	2	7	2	7	5	18	2	7	28	100
17	33	5	10	1	2	—	—	2	4	51	100
6	35	6	35	2	12	—	—	1	6	17	100
16	62	8	30	—	—	—	—	—	—	26	100
18	45	10	25	—	—	1	2	—	—	40	100
95	12	79	10	35	4	64	8	40	5	814	100
1029		717		231		308		489		5 101	100

190 użyć / 443 strony; W. Żukrowski: *Na tronie w Blabonie* — 186 użyć / 308 stron; J. Chmielewska: *Pafnucy* — 178 użyć / 343 strony; B. Prus: *Lalka* — 110 użyć / 1 041 stron; B. Czeszko: *Pokolenie* — 68 użyć / 236 stron; T. Dołęga-Mostowicz: *Kariera Nikodema Dyzmy* — 46 użyć / 188 stron; A. Zaniewski: *Cywilizacja ptaków* — 43 użycia / 374 strony; K. Boruń: *Próg nieśmiertelności* — 34 użycia / 91 stron.

Dane liczbowe oraz procentowe wystąpienia czasowników należących do RA w poszczególnych polskich powieściach ilustruje tabela III.

TABELA III. Dane liczbowe i procentowe wystąpień czasowników należących do rodzajów akcji w powieściach polskich

Powieść	Wystąpienia czasowników deminutywnych	
	liczba	procent
<i>Próg nieśmiertelności</i>	34	1,85
<i>Pafnucy</i>	178	9,74
<i>Pokolenie</i>	68	3,72
<i>Kariera Nikodema Dyzmy</i>	46	2,52
<i>Lalka</i>	110	6,03
<i>Pani Jeziora</i>	973	53,22
<i>Cywilizacja ptaków</i>	43	2,35
<i>Stawka większa niż życie</i>	190	10,39
<i>Na tronie w Blabonie</i>	186	10,18
R a z e m	1 828	100,00

W tabeli IV zamieszczono dane liczbowe oraz procentowe dotyczące wystąpień poszczególnych RA w każdej z powieści w języku polskim.

TABELA IV. Liczby wystąpień czasowników należących do rodzajów akcji (*Aktionsarten*) i ich powieściach polskich

Rodzaj akcji \ Powieść	<i>Próg nieśmiertelności</i>		<i>Pafnucy</i>		<i>Pokolenie</i>		<i>Kariera Nikodema Dyzmy</i>	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
1	2		3		4		5	
Augmentatywno-iteratywny	2	5	4	10	6	14	7	17
Augmentatywny ⁷	—	—	5	17	—	—	1	3
Augmentatywny rodzaj akcji ⁸	4	3	8	6	2	1	10	8
Deminutywno-iteratywny	—	—	6	11	8	14	2	4
Deminutywny	—	—	1	2	9	18	1	2
Determinatywno-augmentatywny	4	27	1	7	2	13	2	13

Łącznie przeanalizowano 5 605 stron tekstu, w tym 2 299 stron tekstu w języku rosyjskim oraz 3 306 stron tekstu w języku polskim. W wyjściowym tekście rosyjskim odnotowano 5 101 wystąpień rodzajów akcji, natomiast w wyjściowym tekście polskim — 1 832 wystąpienia (2,8 razy mniej czasowników). W badanym materiale rosyjskim na jedną stronę komputeropisu przypadają średnio 2 czasowniki należące do RA, natomiast w języku polskim — jeden czasownik należący do RA na dwie strony.

⁷ Formacje prefiksalne.

⁸ Formacje prefiksально-postfiksalne.

Po odnotowaniu przykładów zawierających rodzaje akcji w każdym z języków dopasowano do fragmentów tekstu języka wyjściowego fragmenty tekstu języka przekładu zawierające ekwiwalent danego rodzaju akcji.

Punktem wyjścia niniejszych rozważań jest aksjomat o przekładalności, sformułowany przez W. KOLLERA (1997: 183)⁹: „Wenn in jeder Sprache alles, was gemeint werden kann, auch ausdrückbar ist, so muß es prinzipiell möglich sein, das, was in einer Sprache ausgedrückt ist, in jede andere Sprache zu übersetzen”, zgodnie z którym za pośrednictwem środków językowych może być wyrażona dowolna treść myślowa¹⁰.

Charakter związków między tekstem oryginału a tekstem przekładu jest przedmiotem licznych badań prowadzonych w ramach translatoryki. Uznanie zasady przekładalności wysuwa na plan pierwszy zagadnienie ekwiwalencji przekładowej¹¹. Na zróżnicowanie definicji ekwiwalencji zwraca uwagę A.D. Szwiejcer (ШВЕЙЦЕР, 1988: 76): „Подобно тому как различные определения перевода соответствовали этапам развития науки о переводе, различные понимания эквивалентности отражали эволюции взглядов на сущность перевода”.

udział procentowy w ogólnej liczbie przykładów poszczególnych rodzajów akcji w badanych

Lalka		Pani Jeziora		Cywilizacja ptaków		Stawka większa niż życie		Na tronie w Blabonie		R a z e m	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
6		7		8		9		10		11	
—	—	13	31	3	7	1	2	6	14	42	100
—	—	14	47	2	7	7	23	1	3	30	100
33	25	35	26	7	5	20	15	14	11	133	100
1	2	14	25	5	9	2	4	18	31	56	100
11	22	7	14	1	2	9	17	12	23	51	100
1	7	2	13	—	—	2	13	1	7	15	100

⁹ W sformułowaniu W. Kollera *prinzipiell* świadczy o istnieniu wyjątków. B. KIELAR (1988: 89) pisze w związku z tym o stopniowości przekładalności, tekst może bowiem być bardziej lub mniej przekładalny.

¹⁰ Por. także stwierdzenie A.W. Fiodorowa (ФЕДОРОВ, 1968: 144): „Каждый высоко-развитый язык является средством, достаточно могущественным для того, чтобы передать содержание, выраженное в единстве с формой средствами другого языка”.

¹¹ Teoria przekładu charakteryzuje ekwiwalencję jako m.in. formalną i dynamiczną (NIDA, 1977), komunikatywną i maksymalną (JÄGER, MÜLLER, 1982), totalną, tj. całościową (*totale Äquivalenz*), częściową (*partielle Äquivalenz*) i zerową (*Nulläquivalenz*) (GLADROW, 1977: 14—15; 1979: 12—16; por. także WOTJAK, 1982: 115—119).

1	2		3		4		5	
Determinatywno-deminutywny	3	3	17	19	5	6	2	2
Determinatywno-momentalny	4	4	5	5	—	—	—	—
Dystrybutywno-augmentatywny	3	1	20	15	9	7	6	5
Finalny	—	—	—	—	1	10	—	—
Inicjalny	8	1,3	59	10,4	11	1,9	12	2,1
Iteratywno-prospektywny	—	—	2	10	—	—	—	—
Iteratywno-reduplikatywny	—	—	1	25	—	—	—	—
Iteratywno-suplementarno-deminutywny	—	—	—	—	2	25	—	—
Iteratywny	3	3,6	6	7	7	8,3	3	3,6
Komitatywno-deminutywny	—	—	—	—	1	25	—	—
Kumulatywno-augmentatywny	3	17,6	2	11,8	—	—	—	—
Podnormatywny	—	—	—	—	3	43	—	—
Ponadnormatywny	—	—	—	—	—	—	—	—
Przezienny	—	—	—	—	—	—	—	—
Semelfaktywny	—	—	41	9	2	9,3	—	—
R a z e m	34		178		68		46	

J.I. Recker (РЕЦКЕР, 1974: 10) definiuje ekwiwalenty (kategorie odpowiedników) szeroko — jako ekwiwalenty *sensu stricto* (stała równoznaczność niezależna od kontekstu)¹², warianty i odpowiedniki kontekstowe (obecność w języku przekładu kilku możliwości realizacji znaczenia jednostki wyjściowej) oraz wszystkie typy transformacji¹³.

W. Koller, dla którego ekwiwalencja oznacza rodzaj stosunku (*Äquivalenzrelation, Übersetzungsbeziehung*) między tekstem (elementami tekstu) języka oryginału i tekstem (elementami tekstu) języka przekładu, wyróżnia 5 typów ekwiwalencji przekładowej (rodzajów stosunków ekwiwalencji):

- ekwiwalencja denotacji (*die denotative Äquivalenz*) — typ ekwiwalencji zorientowany na rzeczywistość pozajęzykową (*außersprachliche Sachverhalt*); opiera się na przekładzie zawartych w tekście oryginału znaczeń denotatywnych;
- ekwiwalencja konotacji (*die konnotative Äquivalenz*) — typ ekwiwalencji odnoszący się do sposobów werbalizowania, zachowania stylu;

¹² J.I. Recker (РЕЦКЕР, 1974: 10) wyróżnia pełne i częściowe ekwiwalenty (te ostatnie różniące się stylistycznie i ekspresywnie).

¹³ Por. „[...] любое соответствие слову или словосочетанию подлинника в данном конкретном контексте, или другими словами, любое правильно найденное соответствие микроединице перевода” (РЕЦКЕР, 1974: 10).

cd. tab. IV

6		7		8		9		10		11	
3	3	33	36	—	—	19	21	9	10	91	100
1	1	77	82	—	—	5	5	3	3	95	100
12	9	34	25	15	12	9	7	26	19	134	100
—	—	2	20	—	—	4	40	3	30	10	100
17	3	294	52	8	1,3	85	15	75	13	569	100
1	5	5	25	1	5	11	55	—	—	20	100
—	—	3	75	—	—	—	—	—	—	4	100
—	—	5	62,5	1	12,5	—	—	—	—	8	100
29	34,5	22	26,2	—	—	10	12	4	4,8	84	100
—	—	1	25	—	—	—	—	2	50	4	100
—	—	2	11,8	—	—	1	5,9	9	52,9	17	100
—	—	—	—	—	—	4	57	—	—	7	100
1	50	1	50	—	—	—	—	—	—	2	100
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	409	90	—	—	1	0,1	3	0,6	456	100
110		973		43		190		186		1 828	100

- ekwiwalencja normy tekstowej (*textnormative Äquivalenz*) — zachowanie normy tekstowej;
- ekwiwalencja pragmatyczna (*die pragmatische Äquivalenz*) — ukierunkowanie na wiedzę odbiorcy;
- ekwiwalencja formalna (*die formal-ästhetische Äquivalenz*) — zorientowana na cechy formalno-estetyczne tekstu oryginału (KOLLER, 1997: 215—216).

Ponieważ tłumaczenia tekstów artystycznych stanowią podstawę materiałową niniejszej pracy, uzasadnienia wymaga wybór przekładu jako działania językowego¹⁴. Odtwarzanie właściwości tekstowych oryginału za pomocą materiału języka przekładu może być realizowane na różne sposoby, w zależności od celu, jaki przyświeca tłumaczowi, i różnie oceniane. Pojawiają się pytania: W jakim stopniu z przekładów może korzystać praktyka leksykograficzna? W jakiej mierze są to przekłady ekwiwalentne? Ekwiwalenty zaproponowane przez tłumacza wzbogacić mogą zasób źródeł leksykograficznych. Z kolei badania konfrontatywne wykorzystywane w teorii przekładu i praktyce translatorskiej — mogą dać odpowiedzi dotyczące celowości zastosowania w przekładzie takich czy innych strategii translatorskich (ΓΑΚ, 1979: 16). Dlatego

¹⁴ W pracy abstrahuję od oceny artystycznej i literackiej jakości przekładu, nie dokonuję także wartościowania przekładu.

z badań przekładowych korzystać może praktyka leksykograficzna. Znaczenie badań tekstowych będących źródłem materiału przekładowego dla opracowania odpowiedniości przekładowych podkreśla A. BOGUSŁAWSKI (1997: 7—22). Charakterystyka jakości strategii translatorskich nie może być zatem ograniczona do materiału leksykograficznego, spełniającego jedynie rolę pomocniczą i zawierającego przyporządkowania bezkontekstowe¹⁵.

J. WAWRZYŃCZYK (2000: 5—21) pisze o korzyściach, jakie może przynieść autorom słowników rosyjsko-polskich studiowanie dwutekstów¹⁶. Zwraca uwagę leksykografów na drukowane XX-wieczne przekłady rosyjskiej literatury pięknej na język polski jako bezcenne źródło informacji przekładowej (WAWRZYŃCZYK, 1995)¹⁷.

Zebrany przeze mnie korpus przykładowy, zawierający pary języków rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, można więc będzie wykorzystać w pracach nad korpusem równoległym, obejmującym dwa języki lub więcej¹⁸. Korpus równoległy, w którym zestawiane byłyby teksty oryginalne i tłumaczenia, umożliwiłyby formułowanie i testowanie hipotez związanych z procesem tłumaczenia oraz przyczyniłby się do otwarcia możliwości testowania systemów wspomagających tłumaczenie automatyczne. Badany materiał może zatem okazać się przydatny w leksykografii przy redagowaniu słowników zarówno jednojęzycznych, jak i przekładowych, a także w praktyce translatorskiej. Zdaję sobie przy tym sprawę z tego, że — mając do czynienia z dwoma rodzajami tłumaczenia:

¹⁵ W pracy uwzględniam założenia teoretyczne konfrontacji przekładowej sformułowane przez A. BOGUSŁAWSKIEGO (1976a: 295 i nast.; 1997: 7—22; БОГУСЛАВСКИЙ, 1976), odnoszące się do posługiwania się materiałem tekstowym w badaniach konfrontatywnych. Nie omówiono natomiast szczegółowo problemów translacji. Zainteresowanych czytelników odsyłam do bogatej literatury z tej dziedziny (m.in. BOGUSŁAWSKI, 1978: 39—52; 1997: 7—22; CATFORD, 1965; GLADROW, 1977: 14—15; 1979: 12—16; JÄGER, MÜLLER, 1982; KIELAR, 1988; KOLLER, 1997; NIDA, 1977; SNELL-HORNBY, 1988; WAWRZYŃCZYK, 1991; WAWRZYŃCZYK, 1982, 1995, 1997, 2000, 2001; WOTJAK, 1982: 113—124; ГАК, 1979: 16; КОМИССАРОВ, 1980, 1990, 1999; РЕЦКЕР, 1974; ШВЕЙЦЕР, 1988).

¹⁶ W rezultacie prac analityczno-krytycznych w zakresie konfrontacji przekładowej języka rosyjskiego i polskiego zespół pod kierunkiem J. Wawrzyńczyka zgromadził ponad 120 tys. wyrazów hasłowych (BARTWICKA, 2005: 4). W ten sposób zdobyto niezwykle cenne źródło nieotworzonych nigdzie par przekładowych, mogących znacznie wzbogacić leksykografię rosyjsko-polską. J. WAWRZYŃCZYK jest autorem kilku opracowań leksykograficznych (1995, 1997, 2000, 2001). H. BARTWICKA (2005: 6) podkreśla, iż badania tego typu stanowią bardzo ważne, pomocnicze narzędzie, przydatne nie tylko w studiach słownikarskich, ale także w innych badaniach lingwistycznych (konfrontatywnych i kontrastywnych) na płaszczyźnie syntaktycznej, semantycznej, pragmatycznej, onomazjologicznej.

¹⁷ Obok tekstów publicystyki, prac naukowych oraz popularnonaukowych.

¹⁸ Materiały zebrane przez B. Tošovića, drugiego wykonawcę realizowanego projektu, dotyczące języka serbskiego, chorwackiego i bośniackiego, mogą być również wykorzystane przy tworzeniu korpusu paralelnego. W ramach niniejszego projektu B. Tošović przygotował dwie książki: *Способы глагольного действия в сербском, хорватском и бошняцком языках* (Katowice 2009) i *Трансакционал руского и сербског/хорватског/бошнячког языков* (Katowice 2009).

filologicznym i artystycznym — wybór takiej czy innej strategii translatorskiej jest uzależniony od celu, jaki postawił przed sobą tłumacz, oraz od jego kompetencji językowej. Dlatego do analizy wybrano teksty różnych tłumaczy. Teksty z języka polskiego i rosyjskiego są autorstwa 15 tłumaczy. Teksty rosyjskie — 7 tłumaczy, natomiast polskie — 8 tłumaczy. Ze względu na indywidualne cechy języka tłumacza tekst przekładu, zachowując relację ekwiwalencji, może w pewnej mierze różnić się z tekstem oryginału, co znajduje odzwierciedlenie przy charakterystyce poszczególnych grup ekwiwalentów. Chociaż nie będę podkreślać tego przy charakterystyce każdej grupy ekwiwalentów, zachowuję świadomość takiego stanu rzeczy. Celem nie jest ocena artystycznej i literackiej jakości przekładu. Pominięto zatem przypadki zróżnicowań treści między przekładem i oryginałem, wynikające z niezrozumienia tekstu lub ze stosowanej techniki translatorskiej. Uwzględniono jednak nie tylko konteksty, w których znaczenia czasowników reprezentujących różne rodzaje akcji są realizowane w polskich i rosyjskich translatach, ale również przypadki braku realizacji w translatach znaczeń odpowiadających wyrażonym morfologicznie modyfikacjom czasowników bazowych w obu językach.

Materiał scharakteryzowany został według następujących zasad. Kolejność omawiania ekwiwalentów poszczególnych grup jest podporządkowana klasyfikacji zawartej w tomie pierwszym *Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi*. W rozdziale 1. scharakteryzowano w poszczególnych podrozdziałach ekwiwalenty rosyjskich temporalnych rodzajów akcji (modyfikacji fazowych, determinatywnych i relacyjnych) w języku polskim oraz polskich temporalnych rodzajów akcji w języku rosyjskim. Rozdział 2. poświęcony jest charakterystyce ekwiwalentów rosyjskich kwantyfikacyjnych rodzajów akcji wskazujących kwantyfikację stopnia realizacji akcji (modyfikacje augmentatywne i deminutywne) w języku polskim oraz polskich kwantyfikacyjnych rodzajów akcji w języku rosyjskim. W rozdziale 3. omówiono w podrozdziałach typy ekwiwalentów rosyjskich iteratywnych rodzajów akcji (modyfikacje jednokrotne i niejednokrotne) w języku polskim oraz polskich iteratywnych rodzajów akcji w języku rosyjskim.

Struktura podrozdziałów podporządkowana jest temu samemu schematowi: najpierw charakteryzowane są typy ekwiwalentów wyróżnione na podstawie części korpusu, w którym językiem wyjściowym jest język rosyjski, a językiem docelowym — język polski, następnie w tym samym schemacie prezentowany jest wyjściowy materiał polski wraz z rosyjskimi odpowiednikami przekładowymi. Charakterystyki ekwiwalentów poprzedzone zostały informacją o przynależności RA do danego typu. Podano również znaczenia wyrażane tymi RA oraz wskazano formanty modyfikacyjne dla każdego RA w obu językach¹⁹. Informacje te zostały zamieszczone w układzie tabelarycznym.

¹⁹ Ponieważ niniejsza książka stanowi tom drugi opracowania *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w języku rosyjskim i polskim*, nie odnosi się

Wyróżniono kilka typów ekwiwalencji, sytuujących się na skali od wystąpienia w przekładzie czasownika tego samego rodzaju akcji do swobodnego tłumaczenia czasowników. Przy każdym typie ekwiwalentów w poszczególnych podrozdziałach podano liczbę przykładów z korpusu oraz przykłady par odpowiedników przekładowych odpowiadających danemu typowi ekwiwalencji, po czym przytoczono zdania z badanych tekstów wraz z ich tłumaczeniami²⁰. Brak grupy ekwiwalentów został odnotowany w każdym z podrozdziałów. Przy omawianiu poszczególnych typów ekwiwalentów przyjęto taką samą kolejność prezentacji materiału. Zdaję sobie przy tym sprawę z tego, że prezentacja poszczególnych typów ekwiwalentów jest z konieczności związana ze schematyzmem. Schematyczna organizacja monografii ma z kolei ułatwić — moim zdaniem — porównanie danych przytaczanych w poszczególnych jej częściach. Żywię nadzieję, że przytoczenie obszernego materiału ilustrującego przyczyni się do jasności wywodów i nie utrudni percepcji.

Ekwiwalenty czasowników z formantami modyfikacyjnymi zostały podzielone na dwie grupy: ekwiwalenty werbalne oraz ekwiwalenty pozawerbalne. Wśród ekwiwalentów werbalnych wyróżniono ekwiwalenty z formantem modyfikacyjnym oraz ekwiwalenty wyrażone czasownikiem bez formantu modyfikacyjnego. Ekwiwalenty werbalne z formantem modyfikacyjnym mogą być czasownikami tego samego RA (*расплакаться* — *rozplakać się*) lub innego RA; w tym drugim przypadku mogą wyrażać znaczenie danego RA (*потанцевать* — *zatańczyć*) lub innego RA (*наговориться* — *porozmawiać*). Wśród ekwiwalentów wyrażonych czasownikiem bez formantu modyfikacyjnego znalazły się zarówno ekwiwalenty ze znaczeniem danego RA (*приоткрыть дверь* — *uchylić drzwi*), jak i bez znaczenia danego RA, a wśród tych ostatnich — ekwiwalenty czasownika bazowego²¹ (*посанывать* — *sapać*) oraz inne ekwiwalenty (*подрегулировать* — *wyregulować*). Natomiast ekwiwalenty pozawerbalne są związkami stałymi lub związkami luźnymi. Związki stałe potraktowano szeroko jako skonwencjonalizowane wyrażenia, włączając do nich frazeologizmy, kolokacje, analizmy werbo-nominalne²². Ekwiwalenty

w każdym z podrozdziałów do tomu pierwszego *Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi*, zawierającego charakterystyki środków wyrażania rodzajów akcji we współczesnym języku rosyjskim w konfrontacji ze środkami wyrażania rodzajów akcji w języku polskim.

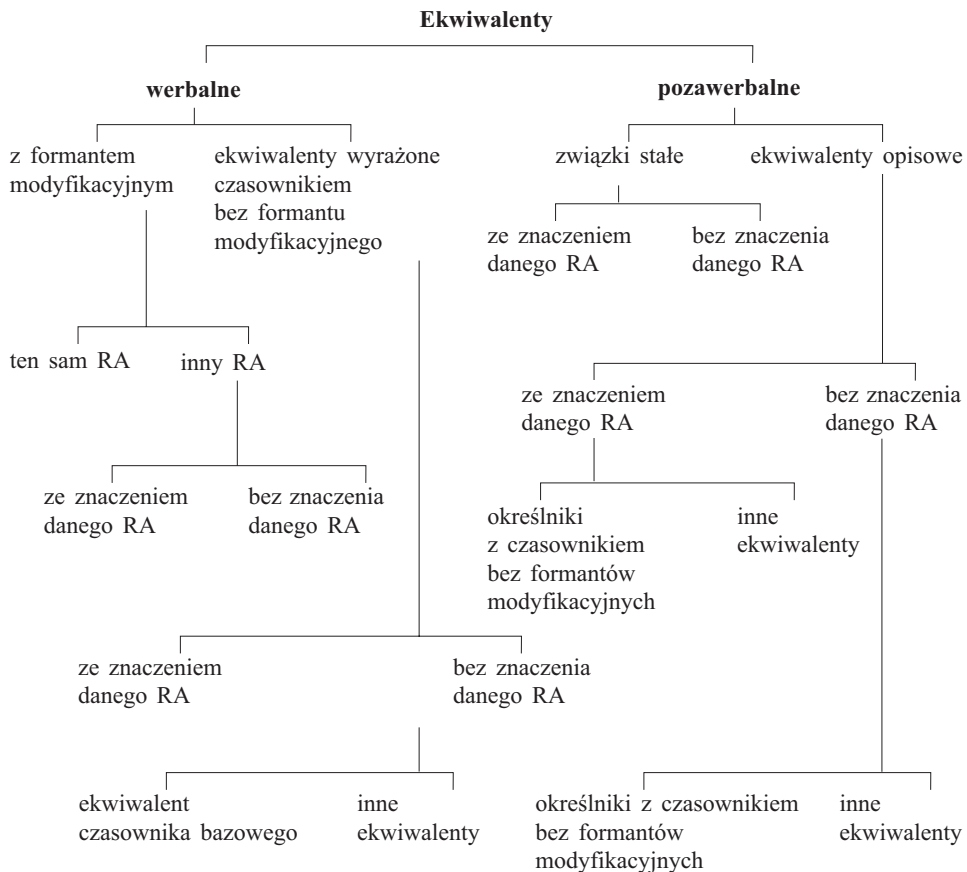
²⁰ Przy każdym przykładzie odnotowano skrót informujący, z jakiego źródła pochodzi przykład i na jakiej stronie został odnotowany.

²¹ Czasownik bazowy to czasownik języka wyjściowego stanowiący bazę derywacyjną dla czasownika z formantami modyfikacyjnymi.

²² Terminów „konstrukcje” / „zwroty” / „analizmy werbo-nominalne” używam za E. JĘDRZEJKO (1992, 1998, 1999) i P. ŻMIGRODZKIM (2000). Por. także termin „konstrukcje z czasownikiem funkcyjnym (opisowe)” (HARTENSTEIN, 1994: 45—63). Idiomatyczny charakter tych jednostek oraz ich przynależność do obszaru słownictwa i składni równocześnie podkreśla E. JĘDRZEJKO (1998: 19—20, 47). „[...] mechanizm nakładania sensów i ich metaforyzacji sprawia, że czasownik pełnoznaczny w takich związkach stopniowo traci swoją podstawową wartość

będące związkami stałymi wyrażają znaczenie wyjściowych RA (*заснуть* — *zapaść w sen*) lub nie wyrażają ich znaczenia (*заработать языком* — *mleć językiem*). Ekwiwalenty opisowe oddają znaczenie wyjściowych RA (*заснуть* — *zapaść w sen*) lub nie oddają ich znaczenia (*заработать языком* — *mleć językiem*). Wśród ekwiwalentów przybierających formę związków luźnych wyróżniono ekwiwalenty wyrażające znaczenie danego RA (*записаться* — *być pochłoniętym pisaniem*)²³ lub niewyrażające jego znaczenia (*почувствовать себя счастливым* — *być wniebowziętym*).

Podział ekwiwalentów przedstawia schemat I.

SCHEMAT I. Podział ekwiwalentów czasowników rodzajów akcji w języku docelowym

kodową, a rzeczownik nabywa dodatkowych znaczeń — całość zaś przestaje być prostą sumą swoich części, nabiera więc charakteru typowego frazeologizmu i podlega swoistej »leksykalizacji«, stając się nieciąglym znakiem słownym” (JĘDRZEJKO, 1998: 27).

²³ Wśród nich określniki modyfikacyjne z czasownikiem bez formantów modyfikacyjnych oraz inne ekwiwalenty. Do określników modyfikacyjnych należą przede wszystkim adwerbia

Zakończenie każdego z podrozdziałów zawiera podsumowanie, wskazujące podobieństwa i różnice o charakterze kwantytatywnym i kwalitatywnym poszczególnych grup ekwiwalentów w przekładach na język polski i rosyjski²⁴. W części końcowej tomu podsumowano rezultaty analizy oraz przedstawiono w układzie tabelarycznym charakterystykę ilościową i jakościową ekwiwalentów korpusu rosyjsko-polskiego i polsko-rosyjskiego²⁵.

i wyrażenia adverbialne temporalne, np. określniki duratywne (*весь день* — *cały dzień*; *некоторое время* — *jakiś czas*), określniki augmentatywne (*здорово* — *nieźle*; *до смерти* — *śmiertelnie*, *bardzo*, *strasznie*), określniki deminutywne (*немного* — *niesco*; *слегка* — *lekko*; *троchę*), określniki iteratywne (*со дня* — *eżedniwno*; *часто* — *często*; *редко* — *очень редко*), a także inne, np. wskaźniki kontekstowe dystrybucyjności (*все*, *все*, *все*, *wszyscy*, *wszystko*), wskaźniki kumulatywności (*множество* — *mnóstwo*).

²⁴ Są to dane na tyle obiektywne, na ile pozwolił to stwierdzić badany materiał.

²⁵ Łącznie w książce zamieszczono 21 tabel.

Ядвига Ставницка

Сопоставительное изучение семантико-словообразовательной категории *Aktionsarten* в русском и польском языках

Том II

Глаголы с модификационными формантами в русско-польском и польско-русском сопоставлении (на материале переводов художественной литературы)

Резюме

Цель предлагаемой работы состояла в изучении способов перевода глаголов с модификационными формантами с русского языка на польский и с польского языка на русский. Книга представляет собой вторую часть исследования *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w języku rosyjskim i polskim*, разрабатываемого в рамках проекта *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w językach słowiańskich*, финансируемого Министерством науки и высшего образования Польши. Том I исследования был посвящен сопоставительному изучению семантико-словообразовательной категории *Aktionsarten* в русском и польском языках с целью разработки принципов синхронного описания этой категории в обоих языках.

Вторая часть посвящается характеристике текстовых эквивалентов русских способов глагольного действия в польском языке, а также польских способов глагольного действия в русском.

Объектом исследования были русскоязычные тексты, из которых выбирались глаголы, передающие способы глагольного действия, для которых определялись эквиваленты при их переводе на польский язык. С целью проверки выводов, полученных в результате такого анализа, было предпринято также исследование в направлении противоположном, т.е. от польского к русскому языку.

Языковой материал выбирался из текстов художественной литературы, соответственно, русской (как основного объекта) и польской (с целью проверки выводов) и их переводов на польский и русский. Для соблюдения симметрии и объективности получаемых результатов тексты охватывали общий период времени (XX век).

Структура разделов и подразделов, т.е. изучение единиц и их эквивалентов, давались с учетом классификации способов глагольного действия, представленной в Томе I *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w języku rosyjskim i polskim. Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi*.

Глава I предлагаемого Тома II посвящена характеристике эквивалентов темпоральных способов действия (фазисных, детерминативных и реляционных модификаций) одного языка в другом, сначала русского в польском, затем польского в русском.

Глава II содержит такую же характеристику эквивалентов квантификационных способов глагольного действия, определяющих квантификацию меры проявления действия (аугментативные и диминутивные модификации), сначала от русского к польскому языку, затем от польского к русскому.

В главе III описываются типы эквивалентов итеративных способов действия (однократные и неоднократные модификации) в том же порядке — от русского к польскому и от польского к русскому языку.

Каждый из подразделов глав, относящийся к тому или иному способу действия, состоит в свою очередь из двух частей. В первой даются типы эквивалентов описываемого способа действия, выделяемые на основе материала, в котором исходным языком является русский, а языком перевода — польский. Во второй представлены типы эквивалентов, следуемые из материала, в котором, наоборот, исходным языком был польский, а языком перевода — русский. При характеристике каждой из групп указывалось количество соответствующих примеров из текстов.

Предлагаемая книга посвящена проблемам перевода, представляющим в последние десятилетия большой интерес как в научном, так и в дидактическом отношениях.

Выбранный материал, включающий тексты и их переводы для двух языков — русского и польского, может быть использован при составлении параллельных корпусов, включающих два и более языков, не только славянских, но и неславянских. Результаты исследований могут быть полезны в переводческой и лексикографической практике. Исследуемый материал может представлять интерес при составлении словарей, как двуязычных, так и одноязычных, а также в теоретическом отношении, для тех, кто занимается проблематикой перевода.

Jadwiga Stawnicka

A comparative study of the semantic-derivational category of Aktionsarten in Russian and Polish

Volume II

**Verbs containing modificational formatives in translation
(on the basis of translations from Russian into Polish and from Polish into Russian)**

S u m m a r y

The aim of the study is to analyse how verbs containing modificational formatives are translated from Russian into Polish and from Polish into Russian. The book is the second volume of *A comparative study of the semantic-derivational category of Aktionsarten in Russian and Polish*, written within the framework of the grant *A comparative study of the semantic-derivational category of Aktionsarten in Slavonic languages* financed by the Polish Ministry of Science and Higher Education. The first volume was devoted to a synchronic description of the semantic-derivational category of *Aktionsarten* in Russian and in Polish.

The second volume aims at identifying Polish textual equivalents of Russian *Aktionsarten*. The analysed material comprises Polish translations of Russian literary texts and Russian translations of Polish literary texts. All the source texts were created in the same period (20th century). The analysis starts from Russian texts with verbs belonging to types of action, for which I identified translational equivalents in the Polish target texts. In order to compare the results of this analysis, also translations in the opposite direction, i.e. Polish literary texts and the corresponding Russian target texts, were analysed.

The structure of chapters and subchapters, and, consequently, the sequence of equivalents of types of action under discussion follows the classification from the first volume: *A comparative study of the semantic-derivational category of Aktionsarten in Russian and Polish. Verbs containing modificational formatives*. Chapter I of the second volume discusses Polish equivalents of Russian temporal types of action (phase, determinative and relational modifications) and Russian equivalents of Polish temporal types of action. Chapter II is devoted to Polish equivalents of Russian quantitative types of action expressing quantification of the degree of the progress of action (augmentative and diminutive modifications) and to Russian equivalents of Polish quantitative types of action. Chapter III discusses Polish equivalents of Russian iterative types of action (individual and multiple modifications) and Russian equivalents of Polish iterative types of action. Each subchapter refers to one type of action and is divided into two parts. The first part contains equivalents identified on the basis of the part of the corpus in which Russian is the source language and Polish is the target language. The second part, on the other hand, contains equivalents identified on the basis of the part of the corpus in which Polish is the source language and Russian is the target language. The number of examples from the corpus is specified for each type of equivalents.

This monograph takes up some problems within the scope of translation studies, a field attracting a lot of attention from scholars and trainers.

The corpus I compiled, comprising the Russian-Polish and the Polish-Russian language combinations, can be useful for work on a parallel corpus comprising two or more languages, not only Slavonic ones.

The results of the study may influence the translational and lexicographic practice. The analysed material can be useful for compiling dictionaries (of one or both the languages), and also in translation studies. It can be used by everyone interested in various aspects of translation studies.

Na okładce zamieszczono: Tadeusz Ślimakowski: *Kompozycja* (1958, technika mieszana, papier)
ze zbiorów Muzeum w Chorzowie
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego dziękuje Muzeum w Chorzowie
za umożliwienie reprodukcji

Redaktor: Olga Nowak

Redaktor techniczny i projektant okładki: Małgorzata Pleśniar

Korektor: Barbara Jagoda

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1938-4

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 19,5. Ark. wyd. 22,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 27 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: SOWA Sp. z o.o.
ul. Hrubieszowska 6A, 01-209 Warszawa